



# Fatmomakkes omland i historisk belysning

Gudrun Norstedt

# Innehåll

<b>Förord</b>	<b>3</b>
<b>Området vid 1700-talets mitt</b>	<b>4</b>
Norsk intressesfär	5
Riksgränsen fastställs	6
<b>Fjällsamernas indelning</b>	<b>7</b>
<b>Besökare i Fatmomakke</b>	<b>9</b>
Fjällsamer	9
Nybyggare	9
<b>Datum för kyrkhelger</b>	<b>10</b>
<b>Typ av förrättningar</b>	<b>11</b>
<b>Områdets nyttjande 1912</b>	<b>11</b>
Lapps kattelanden levde kvar...	11
... men med minskad betydelse	11
Vistena var de fasta punkterna	13
Flyttningsmönster	16
<b>Visten runt Fatmomakke 1945</b>	<b>16</b>
<b>Källor</b>	<b>18</b>
Otryckta källor	18
Elektroniskt publicerade källor	18
Småtryck	18
Kartor	18
Tryckta källor	19
<b>Bilaga. Dokumenterade förrättningar</b>	<b>20</b>

# Förord

I samband med planerna på att bilda ett kulturreservat i Fatmomakke blev jag kontrakterad av länsstyrelsen i Västerbottens län för att under tre veckors tid utreda de historiska förhållandena i området.

Jag har gått igenom historiska dokument rörande samerna (i första hand fjällsamerna) i Åsele lappmark från 1740-talet och fram till 1900-talets början. I denna rapport tecknar jag en bild av områdets historia, med början i tiden före riksgränsens dragning och med avslutning nära vår egen tid. Jag har också spårat aktiviteter

i Fatmomakke i kyrkböckerna för den aktuella tiden. Min utredning har i stort sett begränsats till de renskötande samerna i området.

Bilderna i rapporten har, om inte annat anges, tagits av mig. Framsidesbilden visar det flacka landet kring Slipsikån, med den uppstickande Länsmansknulen.

Obbola i november 2010

Gudrun Norstedt

# Området vid 1700-talets mitt

Innan Fatmomakke anlades hade fjällsamerna i området knappast någon kontakt med svenska myndigheter under sommarhalvåret, vare sig med kronans eller kyrkans män. Vintertid bevistade de gudstjänsterna i Åsele, men dit tog de sig knappast under barmarksperioden.

Det var inte ens självklart att området var svenskt. Så länge någon kunde minnas hade Sverige och Norge varit överens om att gränsen mellan rikena gick längs Kölen, men exakt vad detta innebar hade aldrig definierats. Skulle man följa vattendelaren med alla dess krumbukter? Skulle man dra linjer mellan de högsta topparna? Eller skulle man strunta i geografin och helt pragmatiskt utgå från vilka kyrkplatser befolkningen sökte sig till?

När Sverige efter stora nordiska kriget slöt fred med Danmark 1720 kom man överens om att äntligen dra upp en riktig gräns. Det tog ungefär 20 år att komma igång med arbetet. Såväl på norsk som på svensk sida genomfördes därefter både en kartläggning av gränsområdet och omfattande intervjuer med befolkningen. Dels ville man veta var vattendelaren fanns, dels var befolkningen av

hävd hade ansett att gränsen gick mellan de båda rikena.<sup>1</sup>

Protokollen från dessa utredningar finns utgivna och utgör ett innehållsrikt källmaterial. I samband med arbetet inom renbeteskommissionen 1907 sammanställde K.B. Wiklund och Just Qvigstad två band med såväl svenska som norska historiska dokument om ”flyttlapparna”. En stor del av detta utgörs av material från just gränsläggningen på mitten av 1700-talet. Sedermera har de norska protokollen, nedtecknade av major Peter Schnitler, utgivits i sin helhet. Band 1 i Wiklunds och Qvigstads utgåva består delvis av samma texter som utgåvan av Schnitlers protokoll.

De norska protokoll som berör det nu aktuella området är från 1742, de svenska från 1744. Det finns även handlingar från 1761 som visar vad som hände med samerna efter att gränsläggningen var avslutad.

Uppgifterna i detta avsnitt är, om inte annat anges, hämtade från de nämnda utgåvorna.

---

<sup>1</sup> Ryvarden & Lauritzen (2005), s. 12–16.



*Utsikt över Kultsjön från Middagskullen i Saxnäs.*

## Norsk intressesfär

I intervjuerna ger samerna tämligen samstämmiga besked om var de uppfattade att gränsen gick mellan de båda rikena. Inom det aktuella området gick den från Gavissen Kiach på Börjefjället (Gelvenåhkoe SV om Stekenjokk), över mitten av Fjällfjället och vidare till Garvefjället (Gardfjället), där Farokvattnet (Farroken) rinner av mot väster i Vapstälven (figur 1). Det innebar att merparten av landen väster om Marsfjället och Gardfjället skulle vara norska.

Samerna i detta område betalade därmed skatt

till Norge. I praktiken innebar det att de erlade bygsel (arrende) för sina land till Madam Sverdrup på Nord-Herøy gård, som utövade rätten att ta upp lappskatt i Helgelands fögderi.<sup>1</sup> De betalade också "offer" till prästen och en avgift till sorenskrivaren (ungefär häradshövdingen).

Varje år på Sankt Olofs-dagen (29 juli) hölls lappmarknad i Vefsen. Dit kom även fjällsamerna från det nuvarande svenska området. Ett par av de intervjuade berättade också att de senast tagit

1 Gauslaa (2007), avsnitt 4.5.3.



Figur 1. Kartan visar det omtvistade fjällområdet mellan Åsele lappmark i Sverige och Helgelands fögderi i Norge. Väster om Stekenjokk, Marsfjället och Gardfjället betalade samerna bygsel (arrende) för sina land till Norge. Denna bygsel togs upp av änkan Sverdrup på Nord-Herøy gård, som ursprungligen hade varit ett kronogods med rätt att ta upp lappskatt i Helgelands fögderi. År 1666 hade kung Fredrik III överlämnat det tillsammans med ett antal andra norska gods till ämbetsmannen Joachim Irgens som betalning för krigsskulder. Efter Irgens död såldes Nord-Herøy gård till den holländske baronen Jacob de Petersen, som under perioden 1712–1751 arrenderade ut den till familjen Sverdrup (Gauslaa 2007).

De fjällsamerna i området som betalade skatt till Norge hörde i kyrkligt avseende till Vefsens församling (Vefsn sogn). Till Dolstad kirke i Mosjøen kom de åtminstone en gång om året, för att bevista Sankt Olofsmarknaden i slutet av juli.

När riksgränsen slutligen fastställdes 1751 blev i stort sett hela det omtvistade området svenskt, och nästan samtliga de samer som tidigare skattat till båda rikena blev svenska medborgare. Såväl norska som svenska samer behöll dock rätten att flytta över gränsen med sina renar tack vare lappkodicillen.

nattvard hos prästen i Vefsen, och att detta skett just i samband med Sankt Olofs-dagen.<sup>1</sup>

Kyrkan i Vefsens socken var Dolstad kirke i Mosjøen, och det torde väl även ha varit där som lappmarknaden hölls. Till Dolstad är det 12 mil fågelvägen från Gardfjället, medan det är 16 mil till Åsele. På Dolstad har det funnits kyrkor ända sedan medeltiden<sup>2</sup>, vilket kan jämföras med att Åsele blev kyrkplats först 1648. Så länge det funnits samer i fjällområdet torde de ha haft väl så nära anknytning till norska institutioner som till svenska.

Bland Schnitlers handlingar finns bland annat en förteckning över alla Vefsens ”såväl bygdesom fjällappar”, upprättad av en präst i församlingen. Den innehåller uppgifter om alla familjemedlemmar och huruvida var och en var ”oplyst”. I förteckningen finns flera av de samer som hade land belägna öster om den nuvarande riksgränsen. Den norska kyrkan hade således fortlöpande kontakt med de fjällsamer som skattade till Norge.

Flera av de samer som erlade bygsel till Madam Sverdrup betalade emellertid också skatt till Sverige. Av figur 1 framgår för vilka land som samerna enbart betalade till Sverige, enbart till Norge eller till båda rikena. Samtliga samer i området, även de som enbart betalade skatt till Norge, uppehöll sig vintertid kring Åsele. Där hyrde de in sig på någon skogssames land.

## Riksgränsen fastställs

Efter år av utredningar och förhandlingar fastställdes riksgränsen mellan Sverige och Norge genom Strömstadstraktaten 1751. Inom just det här området stod svenskarna som vinnare och fick ta över alla de samiska land som tidigare skattat till både Sverige och Norge.

Till traktaten hörde ett tillägg som särskilt tog upp samernas villkor – den så kallade lappkodicillen. Kodicillens andra paragraf lyder: ”Ingen lapp må hädanefter äga skatte- eller städjeland uti mera än ett rike, på det all anledning till gemensamhet av undersåtare och land hädanefter må kunna undvikas.” Samerna tvingades med andra ord att bli antingen svenska eller norska undersåtar. Kodicillen erkände dock att fjällsamerna hade



*Dolstad kirke. Foto: Wikimedia Commons.*

behov av att utnyttja båda länderna, varför de även fortsättningsvis skulle få flytta med sina renhjordar över gränsen höst och vår och i det andra riket kunna nyttja land och vatten på samma sätt som rikets egna medborgare.

Såväl i de svenska som de norska handlingarna finns förteckningar över de samer som tidigare betalt skatt till båda rikena och som nu måste välja medborgarskap. Båda förteckningarna innehåller samma 15 personer inom Vefsens tingslag. Av dessa valde tre att bli norska medborgare, nämligen Anders Tomasson på södra sidan av Börjefjäll (oklart var), Jon Sjulsson på Arefjäll och Olof Sjulsson på västra sidan av Färbfjäll (Södra Storfjället). Svenska medborgare blev Olof Tomasson på Börjefjälls östra sida (oklart var), Tomas Andersson på Börjefjälls norra sida (Rainesfjäll och Ljusfjäll), Sjul Sjulsson och Kristoffer Andersson på Vardofjäll, Tomas Olofsson och Olof Sjulsson på Arefjäll samt Tomas Sjulsson Nortman, Peder Sjulsson, Olof Tomasson, Nils Olofsson, Klemet Månsson och Anders Nilsson på Färbfjäll (Södra Storfjäll). Även innehavarna av Fjällfjäll och Gardfjälls västra sida borde ha berörts av valet, men av okänd anledning saknas de i dessa förteckningar.

I 1759 års mantalslängd för de svenska lappmarkerna återfinns man däremot såväl Nils Olofsson Nila på Fjällfjäll och Bengt Andersson på Farokfjäll/Gardfjäll, vilka i Schnitlers gränsprotokoll omnämnts som norska lappar. Där finns också merparten av de ovannämnda personerna med. Samerna norr om Vapstälven (Arefjäll och Färbfjäll) förs i denna mantalslängd till Vapsten i Lycksele lappmark, de övriga till Åselebyn i Åsele lappmark. Åselebyn hade ursprungligen varit en

1 Så till exempel Jon Andersson, som hade ett land NV om Vardofjäll, och Tomas Sjulsson Nortman på Färbfjäll (Södra Storfjället) och Värffjäll (Virisfjäll). Tomas Sjulsson hade dock ingått sitt äktenskap i Lycksele kyrka.

2 Berglund (1994), s. 175.

rent skogssamisk by, men nu kom den att omfatta hela den stora Åsele lappmark.

Det är okänt vad gränsregleringen innebar för samernas möjligheter att besöka marknaden i

Vefsen och Dolstad kirke. Rimligtvis bör dock det faktum att många fjällsamer blev svenska medborgare ha ökat svenska myndigheters intresse för att anlägga en kyrkplats på svenska sidan.

## Fjällsamernas indelning

I de äldsta bevarade husförhörslängderna från Åsele församling (1772–1780) tas granlappar (skogssamer) och fjällappar upp under olika rubriker. De fjällappar som där finns uppräknade uppges sitta på skatteländen Giksjö (Dikasjön), Gardfjäll, Vardofjäll, Ljus- eller Lasterfjäll, Kidi-jaur (Girisjön), Fatsjöland eller Östra Marsfjäll, Västra Marsfjäll, Fällfjäll samt Kultsjöland.

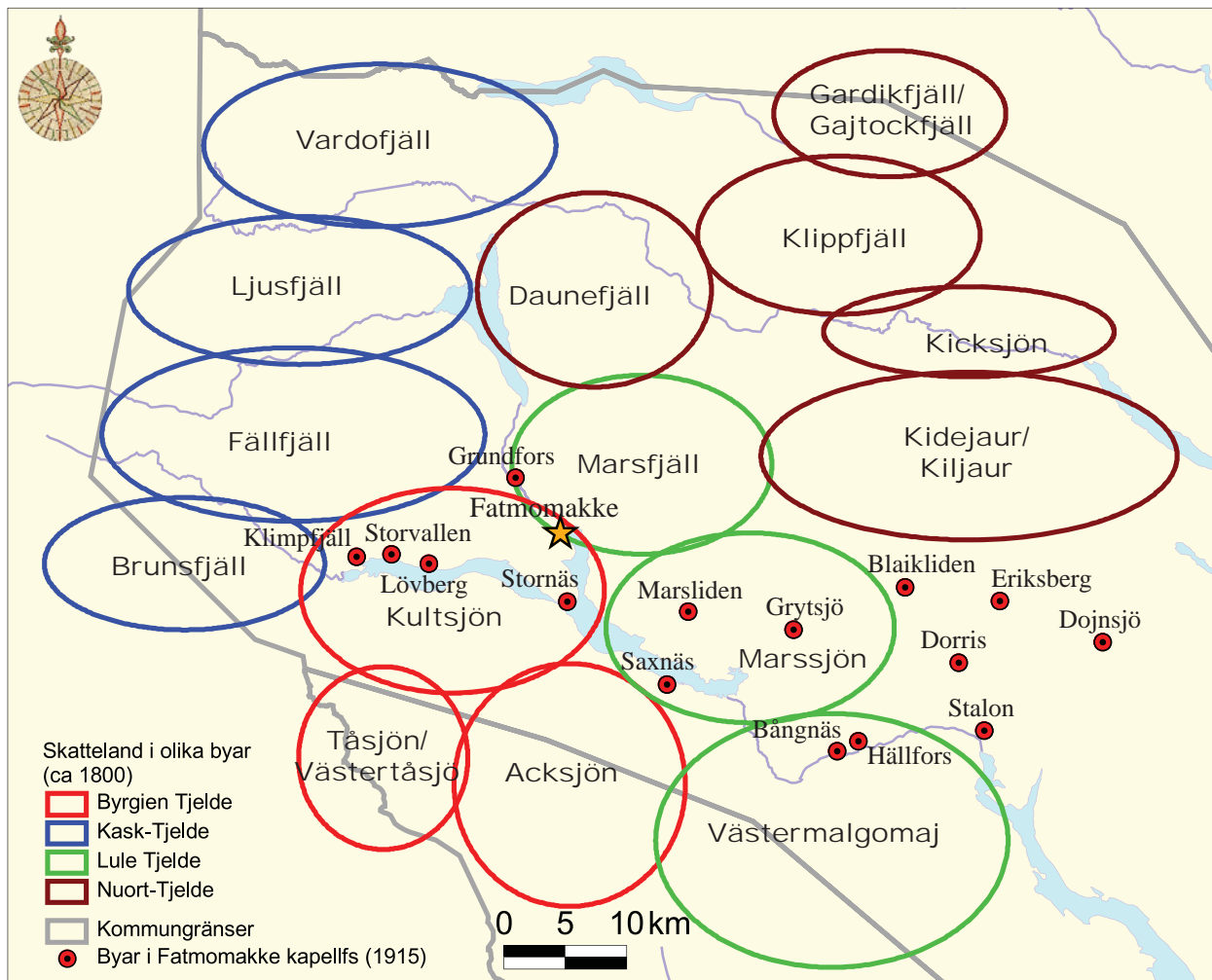
I nästa husförhörslängd (1780–1788) är fjälllapparna fördelade på fyra olika byar: Byrgien Tjelde (ungefär Borgabyn), Kask-Tjelde (Mellanbyn), Lule Tjelde (Österbyn) och Nourt Tjelde (Norrbyn). Det faktum att samiska namn använts för denna indelning skulle kunna innebära att den tidigare tillämpats av samerna själva, men den kan också vara ett verk av en samiskunnig präst. Granlapparna är i samma bok indelade i södra, norra, östra och västra rotan – samma rotar som nybyggarna.

Till skillnad från i föregående husförhörslängd framgår det inte på vilket land varje familj är bosatt. Många går dock att återfinna i samtida uppbördsböcker, där det står för vilket land de skattar men däremot inte vilken by de tillhör. Man måste alltså utnyttja båda källorna för att förstå vilka land som hörde till vilken by (figur 2).

Av husförhörslängden från 1780–1788 framgår att Kask Tjelde var den överlägset största byn med 20 hushåll och ett hundratal individer. Därefter kom Nuort-Tjelde med 15–16 hushåll och omkring 60 individer. Byrgien Tjelde bestod av 14 hushåll men bara ett 40-tal individer. Lule Tjelde hade ungefär lika många individer men bara 10 hushåll. Totalt fanns alltså ett 60-tal hushåll med närmare 240 fjällsamer i Åsele lappmark på 1780-talet. Det var något mer än hälften av den totala samiska befolkningen i socknen.



*Jetnemsälven väster om Stekenjokk, med fjället Sipmehke till vänster.*



Figur 2. I husförhörslängder från Åsele, sedermera Volgsjö/Vilhelmina, församling från slutet av 1700-talet och början av 1800-talet indelas den fjällsamiska befolkningen i fyra olika lappbyar: Byrgien Tjelde (ungefär Borgabyn), Kask-Tjelde (Mellanbyn), Lule Tjelde (Österbyn) och Nourt Tjelde (Norrbyn). I vissa böcker återges dessa namn ibland med efterleden "fjelde" i stället för "tjelde", men i de äldsta källorna är det tydligt att det står just "tjelde", det samiska ordet för by. Även förlederna är ju för övrigt samiska. Det är okänt om byindelningen baseras på en äldre samisk tradition eller om den införts av myndighetspersoner med kunskaper i samiska.

Av husförhörslängderna framgår inte vilka land som ingår i respektive by, men det kan man reda ut genom jämförelser med skatteuppbördsböcker från samma tid. Man ser då att Kask-Tjelde på ett ungefär motsvarar det område som före 1751 skattade till både Norge och Sverige. Man kan också notera att det inte finns någon "Västby" – om indelningen är av gammalt samiskt ursprung kanske Västbyn låg på andra sidan 1751 års riksgräns?

Senare skedde flera förändringar i landens namn och även deras indelning. Fällfjäll kom till exempel att kallas för Fjällfjäll. Kultsjön, Fjällfjäll och Vardofjäll delade upp i Västra respektive Östra. Söder om Kultsjön tillkom landet Satsfjäll. Marssjön har senare kallats för Östra Marsfjäll. I områdets norra del fanns omkring 1900 ett land som hette Kittelfjäll. Ett land med namnet Viknäs motsvarar troligen den östligaste delen av Kidejaur. Jämför figur 3.

När Fatmomakke blivit kyrkplats kom samer dit från alla de land som markerats ovan. När nybyggare så småningom slog sig ned i trakten blev Fatmomakke även deras kyrkplats. De byar som markerats med röda prickar på kartan är de som hörde till Fatmomakke kapellförsamling 1915, enligt det Förslag till ägoutbyte samt skattläggning och områdestilldelning jämte likvider för hemmanet Stornäs... (se "Kartor" i källförteckningen).



# Besökare i Fatmomakke

1780-talet var också den tid då Fatmomakke blev kyrkplats. De dop, vigslar eller begravningar som förrättades där antecknades förstås i kyrkböckerna. Till en början hörde emellertid kyrkplatsen i Fatmomakke till Åsele församling, vars kyrkböcker från 1700-talet till stor del brunnit upp. Sedan Volgsjö (senare Vilhelmina) kapell blivit klart 1785 började särskilda kyrkböcker föras där. I dessa kyrkböcker kan man hitta en hel del uppgifter om förrättningar som ägt rum i Fatmomakke. Dessa redovisas ibland under en egen rubrik, men det vanligaste är små noteringar, lätta att förbise, om att en viss förrättning ägt rum i detta kapell.

De uttryckliga noteringarna om att förrättningar ägt rum just i Fatmomakke är sporadiska och upphör efterhand. Det sista säkra belägget för en begravning i Fatmomakke är från 1813, för dop 1823 och för vigsel 1827.

Även senare kan man emellertid dra slutsatser om förrättningar i Fatmomakke genom att noggrant granska kyrkböckerna. Vi vet ungefär vilket datum kyrkhelgerna brukade hållas (se nästa kapitel). När en mängd barn från fjällområdet döps ett datum som verkar rimligt, och när det dessutom gått veckor eller månader mellan födelsen och dopet, då har dessa dop med största sannolikhet förrättats i Fatmomakke. Ofta har dessutom vigslar eller begravningar rörande personer ur den fjällsamiska befolkningen ägt rum samma datum. Man kan då med stor säkerhet dra slutsatsen att det rör sig om händelser som ägt rum i Fatmomakke.<sup>1</sup>

Det är intressant att fastställa vilka förrättningar som ägt rum i Fatmomakke bland annat för att det ger tillgång till information om vilka människor som bevistade kyrkhelgerna. Ibland framgår det också av dop-, vigsel- eller begravningsboken var dessa personer var bosatta, men ofta får man söka sådana uppgifter i uppbördsböcker och husförhörslängder. Genom att kombinera olika källor kan man få en god bild av vilket upptagningsområde Fatmomakke hade och vilka som sökte sig dit. I bilagan finns en sammanställning över konstaterade och troliga händelser i Fatmomakke. Eftersom det är mycket tidskrävande att leta efter de troliga händelserna

har detta bara gjorts i vissa volymer. Perioden 1850–1885 är sämst undersökt.

## Fjällsamer

Fatmomakke framträder mycket klart som en samlingsplats för fjällsamerna i Åsele lappmark. Det syns redan i de första klara kyrkboksuppgifterna, som är från 1789. Nio barn döptes detta år i Fatmomakke, och sex av dem har med hjälp av uppbördsböckerna kunnat knytas till specifika land: Tåsjön, Kultsjön, Marssjön, Acksjön, Kidejaur och Vardofjäll (jämför figur 2). De övriga finns inte i uppbördsböckerna, men enligt husförhörslängden hade de sin hemhörighet i Nuort-Tjelde, Byrgien Tjelde och Kask-Tjelde. Samtliga kom alltså från det fjällsamiska området, och hela det stora fjällsamiska området inom Åsele lappmark var representerat.

På samma sätt förhöll det sig under de kommande åren. Alla som döptes, begravdes eller gifte sig i Fatmomakke var fjällsamer, och de kom från hela det fjällsamiska området i Åsele lappmark. Det första undantaget inträffade 1812, då ”norske mannen Olof Bengtsson, 28 år, död av olyckshändelse” begravdes i Fatmomakke. Inget är känt om denna person eller vad han gjorde där.

## Nybyggare

När nybyggen började anläggas inom området i början av 1800-talet förändrades också kapellförsamlingens sammansättning. Antagligen kom nybyggarna redan från början till Fatmomakke för att delta i kyrkhelgerna – så snart de börjat få barn under sommarhalvåret döptes dessa också där. De uttryckliga beläggen för att förrättningar skett just i Fatmomakke är visserligen få under större delen av 1800-talet, men som nämnts kan man ändå med stor sannolikhet dra slutsatser om detta.

Det första dopet av ett nybyggarbarn i Fatmomakke tycks ha ägt rum 1832. Det var en dotter till Johan Vesterlund i Kittelfjäll och hans hustru Maria Larsdotter, vars hemdop konfirmerades 15 juli. Två år senare döptes dottern till Erik Eriksson och Maria Kristina Tomasdotter i Saxnäs.

År 1847 finns den första indikationen på ett bondbröllop i Fatmomakke. Det var en nybyggare från Klimpen (Klimpfjäll) som den 11 juli vigdes med en piga från Stornäs, medan en annan nybyg-

<sup>1</sup> Från och med 1834 tillkommer Dikanäs som alternativ, men närvaron av nybyggare från Kultsjödalen kan då vara till hjälp för att avgöra vilken plats det rör sig om.

gare från Klimpen vigdes med en piga från Lövberg. Även ett fjällsamiskt par vigdes samma datum. Det står inte uttryckligen att detta skedde i Fatmomakke, men det verkar mycket troligt. Samma dag döptes ett samiskt barn, och under föräldrarnas namn står ”i Fatmemack”.

Därefter blir bönder och nybyggare allt flitigare representerade bland de förrättningar som troligen hållits i Fatmomakke, vilket avspeglar deras ökande andel av befolkningen. I slutet av 1800-talet dominerar bondbarn bland de barn som döps. Även när det gäller vigslarna dominerar bönderna, även om detta är mindre påtagligt eftersom antalet vigslar inte är så stort.

Fatmomakke blev alltså en kyrkplats inte bara för fjällsamerna i Åsele lappmark utan även för nybyggarna i Kultsjödalen. Det bekräftas av det *Förslag till ägoutbyte samt skattläggning och områdestilldelning jämte likvider för hemmanet Stornäs...* som upprättades 1915<sup>1</sup>. Där nämns att Fatmomakke kapellförsamling består av hemmanen i Blajkliden, Bångnäs, Dojnsjö, Dorris, Eriksberg, Grundfors, Grytsjö, Hällfors, Klimpfjäll, Lövberg, Marsliden, Saxnäs, Stalon, Stornäs och Sturvallen – således alla byar i Kultsjöans och Marsåns vattenområden ned till Malmomaj (figur 2).

Det finns däremot inga spår av att nybyggare från den nordligare dalgången, Vojmådal, skulle ha besökt Fatmomakke under senare delen av

1 Återfinns i källförteckningen under ”kartor”.



Stolpbod i Fatmomakke.

1800-talet. Helt säkert har detta att göra med att Dikanäs fick ett eget kapell på 1830-talet. Huruvida detta också innebar att fjällsamer från Nuort-Tjelde, den nordostligaste delen av området, valde att söka sig till Dikanäs i stället för till Fatmomakke har inte utretts.

Intressant att notera är att enstaka personer från Frostviken och Dorotea låtit döpa sina barn i Fatmomakke eller ingått äktenskap där. Det rör sig både om samer och om nybyggare från t.ex. Raukasjö.

## Datum för kyrkhelger

Av noteringarna om dop, vigslar och begravingar i Fatmomakke framgår också vid vilka tidpunkter man samlades i Fatmomakke. Det blir förstas ett minimum – det kan ju ha pågått kyrklig verksamhet även vid andra tillfället än vad som kan beläggas utifrån förrättningar.

Den första säkra noteringen om en förrättning i Fatmomakke är från 25 och 26 juli 1789, då nio barn döptes.<sup>1</sup> Någon gång därefter tidigare lades kyrkhelgen med ett par veckor, en ordning som blev bestående.

Den första förrättning som ägt rum på hösten är

1 Den 22 juli 1787 finns en notering i Volgsjö dopbok om dopet av ett barn till en same från Kask-Tjelde, fött 10 april. Man kan misstänka att detta skedde i Fatmomakke, vilket i så fall blir den tidigaste förrättningen.

belagd från 20 september 1807. Året därpå skedde en förrättning 25 september.<sup>2</sup>

Det vanligaste under 1800-talet var att förrättningar under sommaren ägde rum omkring den 9 juli och under hösten omkring den 10 september, men variationer förekom. Det finns också spridda noteringar om förrättningar som ägt rum vid andra tidpunkter, t.ex. 26 augusti, 28 november eller 4 december. Kanske hände det att prästen kom på tillfälligt besök.

2 Konstaterade datum för förrättningar i Fatmomakke sammanfaller i inget fall med böndagarna, som ibland sägs ha varit gudstjänstillfällen där. En förteckning över böndagarna under perioden 1789–1807 finns på nätet (se i källförteckningen under ”elektroniskt publicerade källor”).

# Typ av förrättningar

De första förrättningar i Fatmomakke som finns dokumenterade i kyrkböckerna ägde rum 1789. Den 25 juli döptes då sex samiska barn, dagen därpå ytterligare tre. Dopen förblev därefter de vanligaste förrättningarna på platsen. Påfallande är att det kunde gå lång tid mellan födelsen och dopen – de barn som döptes i slutet av juli kunde vara födda från mitten av april och framåt. Uppenbarligen var kyrkhelgen i Fatmomakke fjällsamernas första kontakt med kyrkan sedan de kommit upp till vårvistena. I september döptes sedan de barn som fötts under sommaren, vilket tyder på att några kyrkbesök inte förekom under den perioden.

Med tiden tycks det ha blivit allt vanligare att barnen hemdöptes snarast efter födelsen, eftersom det allt oftare står ”conf.”, det vill säga ”bekräftat”, i dopboken.

De första dokumenterade begravningarna i

Fatmomakke ägde rum 20 september 1807, då tre personer vigdes till den sista vilan. En av dem hade legat död sedan 11 juli – det var inte bara de nyfödda barnen som kunde få vänta ett par månader på de kyrkliga ceremonierna.

Vigslar skedde till en början inte i Fatmomakke – det var överhuvudtaget ovanligt med sommarbröllop i Åsele och Vilhelmina i början av 1800-talet. De flesta samer, såväl skogssamer som fjällsamer, vigdes i Åsele i mars månad. De första dokumenterade vigslarna i Fatmomakke ägde rum 1808, okänt vilket datum. Det ena paret var den i övrigt okände sprintaren Lars Jonsson och Maria Lorentzdotter från Vardofjäll, det andra sprintaren Nils Tomasson från Kask-Tjelde och Brita Larsdotter. Därefter skedde vanligen en eller två vigslar varje år i juli i Fatmomakke. Under hösthelgen förrättades tydligen inga vigslar.

## Områdets nyttjande 1912

En värdefull källa från senare tid är ”Utredningar angående lappförhållanden inom Västerbottens län” som gjordes 1912–1913 av Claes Österberg, Hugo Jonasson och Erik Bergström. Den tillkom i syfte att ge regeringen ett bra beslutsunderlag inför arbetet med en ny renbeteslag samt förhandlingarna med Norge om en ny renbeteskonvention.<sup>1</sup> De flesta aktiva renskötare i länet intervjuades då om bl. a. landinnehav, flyttningsvägar och visten.

Till utredningen hör kartor, bl. a. en generalstabskarta där visten och flyttningsvägar ritats in efter de intervjuade renskötarnas uppgifter. Där finns även lappskatteländen med. Källan till landens gränser är utan tvivel den sammanställning av kända syneinstrument för lappskatteland som upprättades av länsstyrelsen i Västerbottens län vid samma tid.<sup>2</sup>

### Lappskatteländen levde kvar...

Såväl ovannämnda utredning som byordningar från samma tid visar att lappskatteländen fortfarande var aktiva i Åsele lappmark i början av 1900-talet. Sedan 1898 hade de renskötande samerna varit indelade i två lappbyar, Vilhemina

norra och Vilhelmina södra, som bildats i enlighet med 1886 års renbeteslag. När lagen kom till hade avsikten varit att lappskatteländen samtidigt skulle avskaffas, men så hade alltså inte skett.

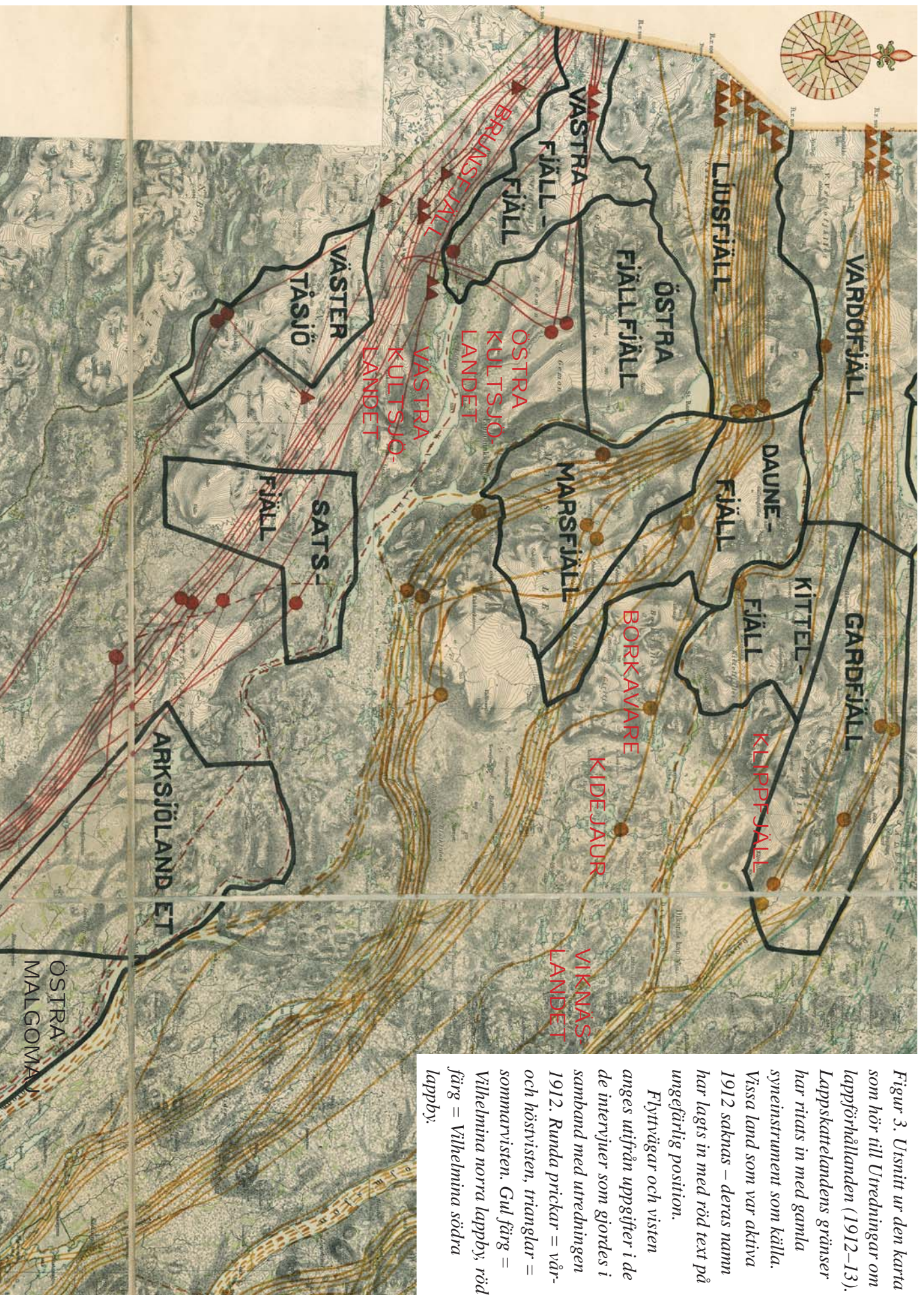
På den karta som upprättades i samband med utredningen om lappförhållanden återfinns de flesta aktiva lappskatteland (figur 3). Det är frestande att se dessa gränser som en redovisning av de verkliga förhållandena i området vid 1900-talets början, men det vore förhastat. De syneinstrument som utgör underlag för kartan tillkom under en lång period, från 1788 till 1861. Förutom att de är synnerligen svårtolkade är de ibland sinsemellan oförenliga. Flera av de land som enligt byordningar och intervjuer hade innehavare i början av 1900-talet saknas också på kartan, uppenbarligen av den enkla anledningen att inga syneinstrument för gränserna var kända.

### ... men med minskad betydelse

Ännu viktigare är att ett närmare studium av intervjumaterialet visar att landinnehavet inte längre hade så stor betydelse. Sedan mitten av 1800-talet användes de svenska fjällen nämligen knappast längre som sommarbetesland. Tidigare hade renar hållits hela sommaren på de östligare

1 Samernas sedvanemarker (2006), s. 271.

2 Småttryck: Ang. gränser för renbetesfjällen... (1913).



Figur 3. Utsnitt ur den kartan som hör till Utredningar om lappförhållanden (1912–13). Lappskatteländans gränser har ritats in med gamla syninstrument som källa. Vissa land som var aktiva 1912 saknas – deras namn har lagts in med röd text på ungefärlig position. Flytvägar och visten anges utifrån uppgifter i de intervjuer som gjordes i samband med utredningen 1912. Runda prickar = våror och höstvisten, trianglar = sommarvisten. Gul färg = Vilhelmína norra lappby, röd färg = Vilhelmína södra lappby.

fjällen, t.ex. Gardfjället och Marsfjället, men så skedde inte längre vid 1900-talets början. Detta berodde enligt informanterna på att det numera var för varmt om somrarna, vilket innebar att det inte fanns några snöfläckar på dessa fjäll. Utredarna spekulerade också om andra orsaker. Kanske handlade det om den tilltagande odlingen i de svenska fjälldalarna, kanske om att tillgången på bete i Norge ökat eftersom många norska samer slutat med renskötelsen.

Det enda område i Vilhelminafjällen där renar hölls sommartid vid 1900-talets början var Norra Borgafjällen. I övrigt hade alla renskötande samer sommarland i Norge. Det gällde alltså även innehavarna av land i den östra delen av fjällkedjan, till exempel Kidejaur och Östra Malgomaj. Renskötarna höll sig inte längre inom ett och samma land under större delen av året, som deras förfäder hade gjort. Kopplingen mellan en persons landinnehav och uppehållsort hade luckrats upp.

Särskilt märkbart är detta inom Vilhelmina södra. Anders Magnus Magnusson Fjällström uppgav till exempel att han vistades på sin faders gamla skatteländ, Östra Malgomaj, beläget mellan Malgomajs nedre del och kommungränsen mot Dorotea. När han beskrev hur han rörde sig under året nämnde han dock inte en enda plats som låg inom det landet. Vår- och höstvistet hade han väster om Gitsfjället, inom ett område av oklar landstillhörighet. Ackjorna lämnades efter flyttningen i Brännåker. Sommarvistet fanns ”mitt för Klimpfjäll”, troligen i Vielmiesmehkie.

I närheten av Anders Magnussons vår- och höstviste på Gitsfjäll fanns visten tillhöriga innehavare av både Östra Kultsjölandet och Västra Arksjölandet. Inom de områden som enligt kartan ska höra till Arksjölandet och Östra Malgomaj har däremot inga visten markerats, och flyttningsvägarna tangerar bara dessa land. Östra Kultsjölandet, som hade innehavare enligt både intervjumaterialet och samtida byordningar, finns över huvud taget inte med på kartan.

## Vistena var de fasta punkterna

Den landindelning som finns på kartan från 1912 (figur 3) är alltså inte bara ofullständig utan bidrar inte heller till någon fördjupad förståelse av Fatmomakkes omland. Intressantare är att studera vistenas placering, eftersom detta bygger på förstahandsuppgifter i intervjuerna. En karta över vistena redovisas nedan (figur 4). Kartan överensstämmer

ganska väl, men inte fullständigt, med 1912 års karta. De uppgifter om visten som framkommer i intervjuerna har nämligen jämförts med Fornsök, Riksantikvarieämbetets digitala fornminnesinformation på nätet, och med Christer Westerdahls bok *Sydsamer*. En del av dem har därigenom kunnat lokaliseras exakt med hjälp av Lantmäteriets kartor (bland andra Lill-Månkes stuga, Tomasvallen och Vielmiesmehkie).

De platser som markerats som visten på utredningens karta och som omnämns i intervjuerna är av mycket olika karaktär. På några platser fanns stugor, i ett fall till och med ett hemman (Fättjaur). Ofta fanns trä- eller torvkåtor. På vistena på högfjället bodde man som regel i tält. Det torde således finnas mycket olikartade lämningar på de olika vistena.

Vistena torde också vara av mycket olika ålder beroende på de förändringar som ägt rum i renskötelsen. I takt med att de norska fjällen i allt större utsträckning börjat nyttjas som sommarland flyttades förstas också sommarvistena dit. I samband med unionsupplösningen blev dock förhållandet mellan svenska och norska medborgare så spant att många samer fruktade för både sin säkerhet och sin egendom. De flesta flyttade därför sina sommarvisten in på svenska sidan, trots att renarna även fortsättningsvis betade i Norge.

### *Visten i Vilhelmina södra*

I Vilhelmina södra fanns 1912 några familjer som hade sina renar på sommarbete i Sverige. Deras sommarviste låg vid Buejtelsjaevrie på Norra Borgafjällen, där man bodde i tältkåtor. Inget mer är känt om detta viste, men än idag finns ett rengärde vid denna sjö.

Övriga familjer lät sina renar beta tillsammans i Norge. Sommarvisten hade man ofta ganska långt från gränsen, i Vielmiesmehkie och Fealhka, men också i Dåaranåje och Stekenjokk närmare gränsen. Av dessa är bara Vielmiesmehkies placering känd.

Samerna fördelade sig i olika grupper utifrån vilka skatteländ de hade, även om sommarvistet inte låg inom det egna landet. I Dåaranåje fanns innehavarna av Västra och Östra Fjällfjäll. Vistet vid Buejtelsjaevrie nyttjades av Västertåsjös innehavare. Övriga samer från området söder om Kultsjön tillbringade sommaren vid Vielmiesmehkie, Fealhka eller Stekenjokk

Även när det gällde höst- och vårvistena i Vilhelmina södra fördelade sig samerna i olika

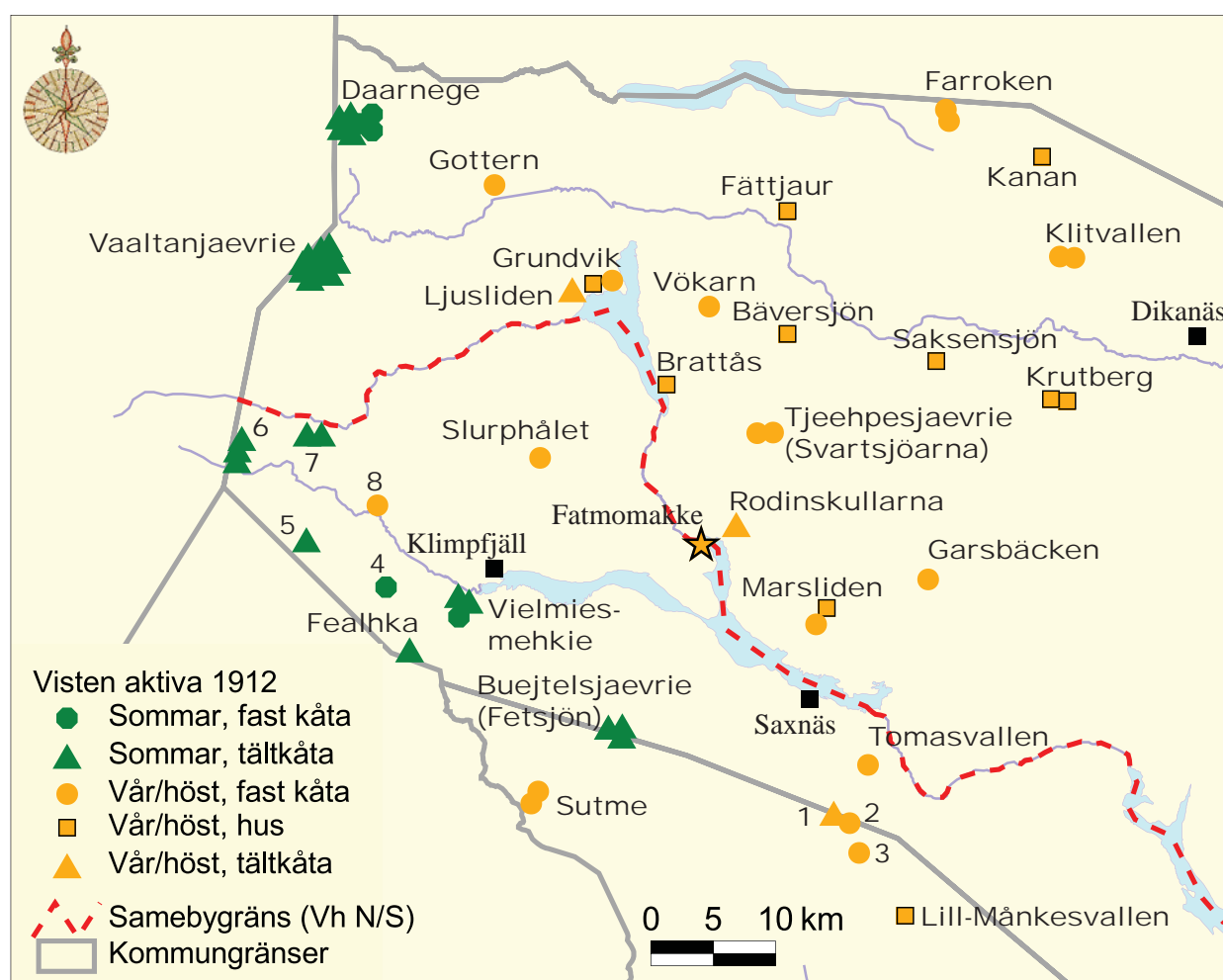
grupper utifrån sitt landinnehav, trots att vistena inte nödvändigtvis låg på det egna landet:

- ❖ **Västra Fjällfjäll:** Träkåta vid Saxån en mil V Klimpfjäll (möjligen i Fråskon?).
- ❖ **Östra Fjällfjäll:** Fast kåta överst i Storbäcksdalen N Lövberg (Slurphålet).
- ❖ **Västertåsjo:** Torvkåtor i Sutme.
- ❖ **Satsfjäll och Västra Arksjölandet:** Träkåta norr om Vinevardo (Tomasvallen).
- ❖ **Västra Arksjölandet:** Stuga vid Svansjön (Lill-Månkesvallen).
- ❖ **Östra Kultsjölandet och Östermalgomaj:** Träkåtor på sydsidan av Vinevardo, vid en av Satsåns källbäckar, respektive på västra sidan

av Gitsfjället. Tältkåta söder om Vinevardo på sockengränsen vid en liten bäck som rinner ned i Satsbäcken (möjligen avser alla tre beskrivningarna samma plats).

- ❖ **Brunsfjäll:** Inget höst- eller vårviste fanns inom detta land, men innehavarna var samtidigt skrivna på Östra Kultsjölandet och hade höst- och vårvisten enligt ovan.

Samerna på Västra och Östra Fjällfjäll samt Västertåsjo hade således höst- och vårvisten inom sina respektive land. Merparten av samerna söder om Kultsjön hade sina höst- och vårvisten väster om Gitsfjället, inom ett område där inget land har markerats på utredningens karta.



Figur 4. Karta över de visten som nämns i intervjumaterialet från 1912. De markerade platserna är i princip desamma som på kartan på föregående sida, men lokaliseringen har justerats med ledning av informanternas uppgifter. Varje symbol avser en familj eller ett matlag. Eftersom några renskötare inte intervjuades kan enstaka visten saknas. Alla platser, utom de åtta som markerats med siffror, har någorlunda säkert kunnat lokaliseras på dagens kartor. Många av dem finns också beskrivna eller omnämnda i Christer Westerdahls bok Sydsamer. De tre visten som låg i Norge har ej medtagits. Jämför tabellen på nästa sida.

## Visten i Vilhelmina norra

I Vilhelmina norra fanns vår- och höstvisten vanligen inom respektive skatteland:

- ❖ **Klippfjäll:** Träkåtor vid Klitvallen.
- ❖ **Gardfjäll:** Fasta kåtor vid Farrokens västra ända samt en stuga under uppförande i Kanan.
- ❖ **Östra Vardofjäll:** Hemman i Fättjaur (utanför landet) samt äldre viste vid Gottern.
- ❖ **Viknäs:** Hemman i Krutberg.
- ❖ **Kidejaur:** Hemman i Krutberg.
- ❖ **Borkavare:** Stuga vid Saxsjön.

❖ **Daunefjäll:** Stuga vid Bäversjön och näverkåta vid Vökarn.

❖ **Marsfjäll:** Träkåtor i Svartbäcksdalen, hyrd stuga i Marsliden, tältkåta på Rodinskullarna samt egen stuga vid Ransarn (Brattås).

❖ **Ljustfjäll:** Fast kåta eller stuga vid Ransarn väster om Faepmienloekte (Grundvik) samt tältkåta vid Ljusliden.

Samerna från de tre förstnämnda landen, som alla låg norr om Vojmán, hade ett gemensamt sommarviste vid Daarnege på svenska sidan. Där bodde

Figur 4 (1912)	Beskrivning i intervjuer	Tidpunkt	Bostadstyp
1 (samma som nr 2 och 3?)	N Svansjön, S Vinevardo, sockenlinan	Vår/höst	Tältkåta
2 (samma som nr 1 och 3?)	Vinevare, S-sidan, en av Satsåns källbäckar	Vår/höst	Träkåta
3 (samma som nr 1 och 2?)	Gitsfjället, V sidan	Vår/höst	Träkåta
4 (vid Däeriesbaahkoenjohke?)	Doriesjokk	Sommar	Näverkåta
5 (någonstans vid Stekenjokk)	Stekenjokk	Sommar	Näverkåta
6 (någonstans vid Saxfjället)	Norska gränsen mellan Saksin och Jaetnam	Sommar	Tältkåtor
7 (öster om Ohtje Dáaranáje?)	Dáaranáje	Sommar	Tältkåtor
8 (Fråskon?)	Klimpfjäll, 1 mil ifrån byn, vid Saxån	Vår/höst	Träkåta
Brattås	Vid Stor-Ransarn	Vår/höst	Stuga
Buejtelsjaevrie (oklart exakt var)	Baitelsjaur, Baitelsjaur	Sommar	Tältkåta
Bäversjön	Bäversjön	Vår/höst	Stuga
Daarnege	Daningen	Sommar	Tält- och torvkåtor
Farroken, västra ändan	Farokken, V-ändan	Vår/höst	Fast kåta
Fealhka (oklart exakt var)	Fjälka	Sommar	Tältkåta
Fättjaur	Fättjarn, Borka	Vår/höst	Hemman
Garsbäcken (oklart exakt var)	Garsbäcken	Vår/höst	Under iordningsställande
Gottern	Gotajaur	Vår/höst	Fast kåta, troligen
Grundvik	Fabmeluokte, 1/4 mil V om	Vår/höst	Stuga, fast kåta
Kanan	Kanaan	Vår/höst	Stuga under uppsättning
Klitvallen	Klitvallen nära Dalsån	Vår/höst	Träkåtor
Krutberg	Krutberg	Vår/höst	Hemman
Lill-Månkesvallen	Svansjön	Vår/höst	Stuga
Ljusliden	Ljusliden	Vår/höst	Tältkåta
Marsliden	Marsliden	Vår/höst	Hyrd stuga och träkåta
Rodinskullarna	Marsfjäll, S-sidan, mot Fatmomakk	Vår/höst	Tältkåta
Saksensjön	Saxsjön (Saxnäs)	Vår/höst	Stuga
Slurphålet	Lövberg, Tjuoikanjuonje, överst i Storbäcken	Vår/höst	Fast kåta
Sutme Ipläger, 5 km fr Sutme	Sutme; Svalatjakke, V om	Vår/höst	Fasta kåtor
Tjeehpesjaevrie (Svartsjöarna)	Svartsjöarna-Gronejälla	Vår/höst	Träkåtor
Tomasvallen, troligen	Vinevare, N sidan	Vår/höst	Träkåta
Vaaltanjaevrie	Valdanjaure	Sommar	Tältkåtor
Vielmiesmehkie	Klimpfjäll, mitt för	Sommar	Tältkåtor och fasta kåtor
Vökarn	Vuokarjaure	Vår/höst	Näverkåta

Tabell över de visten som visas på kartan på föregående sida (1912).

somliga i torvkåtor, andra i tältkåtor. Samerna från de övriga sex landen, belägna söder om Vojmán, hade ett gemensamt sommarviste vid Vaaltanjaevrie, där alla verkar ha bott i tältkåta.

Ett mindre antal renägare i Vilhelmina norra hade behållit sina sommarvisten i Norge, vid Kjukkulen, Kvigind och Rainesen.

Även om renskötarna fanns utspridda på olika visten var alla Vilhelmina norras renar sommardag i praktiken förenade i en och samma hjord som betade i Norge.

## Flyttningsmönster

När nyttjade man då de olika visten? Det framgår tämligen samstämmigt av intervjuerna att man brukade komma upp till vår- och höstvistet i slutet av april. Detta var delvis en följd av att renarna inte längre fick vistas nedanför odlingsgränsen efter 1 maj – en bestämmelse som tillkommit i och

med gränsens upprättande 1873. Tidigare hade renarna kunnat kalva långt nere i skogslandet.

I juni flyttade folk och renar upp till högfjället. Även detta var en relativt ny företeelse. Förr hade många flyttat till Norge kring 1 maj, men i och med Karlstadskonventionens bestämmelser 1905 fick samerna inte flytta sina renar till Norge förrän 15 juni.

Tillbaka till höstvistet kom man i augusti.

Slutsatsen av detta vad gäller kyrkhelgerna i Fatmomakke är att man antagligen tog sig dit både från sommarvisten på högfjället och från det närmare belägna höstvistet. Man skulle ha kunnat tänka sig att samerna från Gardfjällsområdet (närmare fyra mil bort) inte längre sökte sig till Fatmomakke om höstarna efter tillkomsten av kyrkplatsen i Dikanäs. Det återstår dock att utreda (se nedan om situationen på 1940-talet).

# Visten runt Fatmomakke 1945

I boken *De svenska fjällapparna* presenterar Ernst Manker ingående ”lappbyarna av idag”, inklusive aktiva visten och flyttningsvägar. Uppgifterna grundas på de lappmarksinventeringar, som Nordiska museet genomförde 1943–1945, Lappväsandets renlängder från 1944 samt statistiska data från samma tid.

Av denna bok framgår att samerna i Vilhelmina norra nyttjade i stort sett samma sommarvisten på 1940-talet som på 1910-talet (figur 5). Den norra sitan hade sitt sommarviste i Daarnege och den södra i Remdalen, inte långt från Vaaltanjaevrie, där kåtorna ska ha stått på 1910-talet. På sommarvisten bodde man nu allmänhet i torvkåtor. Beteslanden fanns både i Sverige och Norge (Rainesen, Kjukkelvand, Fjellvaaktind).

Vår- och höstvisten hade blivit betydligt färre – Manker nämner bara Klitvallen, Fättjaur och Bäversjön. Bostadshus för familjerna fanns i Fättjaur, Kittelfjäll, Brattås, Grundvik, Grankullen samt vid Gaisartjåkko/Gottern. Utvecklingen gick i riktning mot större bofasthet.

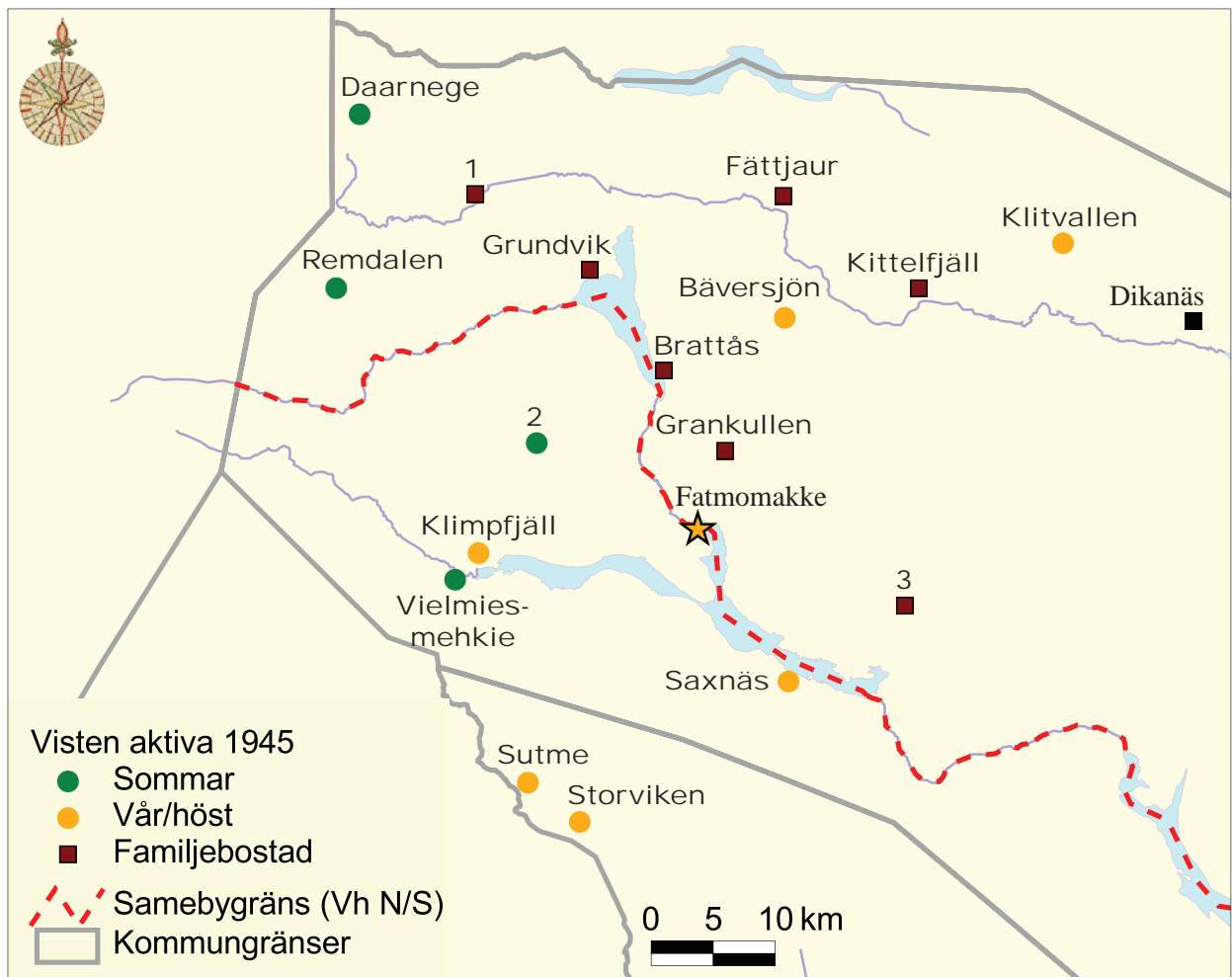
Samerna i Vilhelmina södra hade på 1940-talet begränsat antalet sommarvisten betydligt jämfört med 1912. Den nordligare sitan hade sommarviste någonstans i Östra Fjällfjäll, kanske vid Slurphålet, där visten hade funnits 1912. Dit flyttade numera

bara renskötarna medan familjerna blev kvar i vår- och höstvistet i Klimpfjäll. Den sydligare sitan hade sitt sommarviste i Vielmiesmehkie. Beteslanden fanns främst i Sverige, men även kring Store Börgefjell och Jetnamsklumpen i Norge. Ingen hade längre renar på Norra Borgafjäll över sommaren, varför behovet av ett sommarviste vid Buejtelsjaevrie fallit bort. Vår- och höstvisten fanns i Klimpfjäll, Saxnäs, Sutme och Storviken (vid Borgasjön). I sommarvisten bodde man i torvkåtor, i vår- och höstvisten i stugor.

I båda byarna kom samerna upp till sina vår- och höstvisten i början av maj och stannade där till slutet av juni (Vilhelmina södra) eller början av juli (Vilhelmina norra). Därefter flyttades upp till sommarlandet. Åter till vår- och höstvistet kom man i mitten av augusti (Vilhelmina norra) eller slutet av september (Vilhelmina södra). Flyttningen mot vinterlandet skedde sedan i november–december.

Om kyrkhelgerna i Fatmomakke skriver Manker att fyra sådana hölls varje år: vårhelgen, efter påsk, slutet av mars eller början av april (mindre besökt); midsommarhelgen (årets största helg); julihelgen (med konfirmation); hösthelgen, första söndagen i september (näst midsommarhelgen i storlek). Dit kom samerna från alla visten i socknens båda lappbyar.





Figur 5. Karta över de visten som nämns i Manker (1947), baserat på undersökningar 1943–1945. De flesta visten finns med även på föregående karta. Ett par platser, som på kartan markerats med siffror, är dock osäkert lokaliserade. Jämför tabellen nedan.

Kartan ovan	Beskrivning hos Manker	Tidpunkt m.m.	Bostadstyp	Kommentar
1	Gaisartjåkko (Gotajaure)	Familjebostad	Hus	
2	Östra Fjällfjäll	Sommar	Torvkåtor	= Slurphålet?
3	Östra Marssjön	Familjebostad	Hus	
Brattås	Brattås	Familjebostad	Hus	
Bäversjön	Bäversjön	Vår/höst		
Daarnege	Darbmosjön	Sommar	Torvkåtor	
Fättjaur	Fättjaur	Vår/höst; familjebostad	Hus	
Grankullen	Grankullen	Familjebostad	Hus	
Grundvik	Grundvik	Familjebostad	Hus	
Kittelfjäll	Kittelfjäll	Familjebostad	Hus	
Klimpfjäll	Klimpfjäll	Vår/höst	Stugor	
Klitvallen	Klitvallen	Vår/höst		
Remdalen	Remdalen	Sommar	Torvkåtor	
Saxnäs	Saxnäs	Vår/höst	Stugor	
Storviken	Storviken	Vår/höst	Stugor	
Sutme	Suobme	Vår/höst	Stugor	
Vielmiesmehkie	Velmesmakke	Sommar	Torvkåtor	

# Källor

## Otryckta källor

1759 års mantalslängd för lappmarkerna. Inskannad på <<http://www.svar.ra.se>>, serien ”Mantalslängder 1642–1820 Västerbottens län”.

Uppbörds- och jordeböcker för lappmarkerna 1774–1834. Riksarkivet, Kammarkollegiet, tredje provinskontoret, Lappmarkens ecklesiastikverk. Inskannade av Åjtte, cd 1010–1013.

Husförhörlängder. Åsele 1772–1780, Åsele 1781–1802, Vilhelmina 1780–1792 (inklusive dopbok). Inskannade av Arkiv Digital.

Födelse- och dopböcker. Vilhelmina 1786–1825, 1826–1846 (noggrant genomgångna); Vilhelmina 1847–1861, 1862–1884 (översiktligt genomgångna); Vilhelmina 1885–1894 (noggrant genomgångna). Inskannade av Arkiv Digital.

Död- och begravningsböcker. Vilhelmina 1786–1825 (noggrant genomgången); Vilhelmina 1826–1861, 1862–1884, 1885–1894 (översiktligt genomgångna). Inskannade av Arkiv Digital.

Lysnings- och vigselböcker. Åsele 1800–1861 (noggrant genomgången)<sup>1</sup>; Vilhelmina 1814–1861, 1862–1885, 1885–1894 (översiktligt genomgångna).

Utredningar angående lappförhållanden inom Västerbottens län av C. Österberg, H. Jonasson och E. Bergström. Del. I–II. Norrbottens museum. Renbeteskommissionens bibliotek, Norrbottens museum 21, F4:4. Inskannade av Åjtte, cd nr 406.

## Elektroniskt publicerade källor

”Då inföll böndagarna”. Nättidningen Rötter, <[http://www.genealogi.se/tid.htm#D%C3%A5\\_inf%C3%B6ll\\_b%C3%B6ndagarna](http://www.genealogi.se/tid.htm#D%C3%A5_inf%C3%B6ll_b%C3%B6ndagarna)> Uppdaterad 2009-01-19, läst 2010-10-15.

Lundström, Kjell-Åke (u.å). Samer och nybyggare i inlandet och fjällvärlden. CD-skiva med utdrag ur kyrkböcker m. m.

## Småtryck

Byordning för lappbyarne i Åsele lappmark. Konungens Befallningshafvandes i Västerbottens län kungörelser år 1899. Ser. A, n:o 138.

Byordning för lappbyarna inom Västerbottens län. Konungens Befallningshafvandes i Västerbottens län kungörelser år 1906. Ser. A, n:o 149.

Byordning för lappbyarne inom Västerbottens län. Konungens Befallningshafvandes i Västerbottens län kungörelser år 1909. Ser. A, n:o 177.

Ang. gränser för renbetesfjällen. Konungens Befallningshavandes i Västerbottens län kungörelser år 1913. Ser. A, n:o 42.

Ang. fördelning av renbetet inom lappbyarna i länet. Konungens Befallningshavandes i Västerbottens län kungörelser år 1913. Ser. A, n:r 118.

## Kartor

Detaljframställning av Västerbottenslapparnas kåtor och flyttningsvägar inom övre delen av deras område. Kartbilaga IV till utredningar angående lappförhållanden i Västerbotten av C. Österberg, H. Jonasson och E. Bergström. Riksarkivet, Kommissioner och kommittéer nr 1766. Renbetesdelegerade 1913 (bl. 11–15), (kartavd. st. form.), placering 2007:02.

Förslag till ägoutbyte samt skattläggning och områdestilldelning jämte likvider för hemmanet Stornäs n:r 1 uti Vilhelmina socken av Västerbottens läns lappmark; upprättade vid avvitring 1915. Fatmomakke kapellförsamling omnämns på sidan 49. Lantmäteriets webbplats, Historiska kartor, Lantmäterimyndigheternas arkiv. Akt 24-vil-öa47.

<sup>1</sup> För många par som vigdes i Fatmomakke skedde lysningen i Åsele under vintern, varför de antecknats i Åseles vigselbok.

## Tryckta källor

- Berglund, Birgitta (red.) (1994). Helgeland historie. Bd 2, Fra middelalderens begynnelse ca. 1030 til reformasjonen 1537. Forvik: Helgeland historielag.
- Gauslaa, Jon (red.) (2007). Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms: bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget: avgitt til Justis- og politidepartementet 3. desember 2007. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning. Tilgjengelig på webben, <<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/nouer/2007/nou-2007-14/24.html?id=584464>>. Läst 2010-10-14.
- Manker, Ernst (1947). De svenska fjällapparna. Stockholm: Svenska turistföreningens förlag.
- Pettersson, Olof Petter (1944). Gamla byar i Vilhelmina. 2, Fjälltrakterna och Vojmsjötrakten. Stockholm: Gen.-stab:s lit. anst. (distr.)
- Ryvarden, Leif & Lauritzen, Per Roger (2005). Norges grense: fra Grisebåen til Barentshavet. Oslo: Cappelen.
- Samernas sedvanemarker: betänkande (2006). Gränsdragningskommissionen för renskötselområdet. Stockholm: Fritze
- Schnitler, Peter (1929–1985). Major Peter Schnitlers grenseeksaminasjonsprotokoller. Oslo.
- Segland, Karl-Gustav (1984). Almanacka för 500 år: från år 1500 till år 2000: almanacka, handbok, uppslagsbok. 1. uppl. Enköping: Kalendátor
- Westerdahl, Christer (2008). Sydsamer: från Bottenhavet till Atlanten: en historisk introduktion till samerna i Ångermanland och Åsele lappmark med angränsande delar av Jämtland och Norge. Skärhamn: Båtdokgruppen.
- Wiklund, Karl Bernhard & Qvigstad, Just Knud (red.) (1909). Dokument angående flyttlapparna m. m. Kristiania.



*Trollskalet i Marsfjällsmassivet.*

# Bilaga. Dokumenterade förrättningar

Relevanta dop-, begravnings- och vigselböcker för perioden 1780–1894 har genomsökts efter noteringar om förrättningar som ägt rum i Fatmomakke. Spridda sådana har hittats för perioden 1789–1827. Ibland står de under en egen rubrik, men minst lika ofta anges bara med en liten anteckning att en viss händelse ägt rum i Fatmomakke.

De uttryckliga noteringarna om att förrättningarna ägt rum just i Fatmomakke är sporadiska och upphör efterhand. Det sista säkra belägget för en begravning i Fatmomakke är från 1813, för dop 1823 och för vigsel 1827. Ofta kan man ändå dra slutsatser om att förrättningar ägt rum i Fatmomakke utifrån datum, vilka personer som är inblandade och det faktum att lång tid gått mellan födelse och dop respektive dödsfall och begravning. Eftersom det är ganska tidsödande att söka efter dessa möjliga förrättningar har detta bara skett för vissa perioder som bedömts vara särskilt intressanta. Perioden 1850–1885 är dåligt täckt.

Om Fatmomakke inte uttryckligen omnämns signaleras detta i förteckningen genom formuleringen att förrättningen ”kanske” eller ”troligen” ägt rum i Fatmomakke.

Samer och deras hemvist har identifierats med hjälp av uppbördsböcker, husförhörslängder samt släktforskaren Kjell-Åke Lundströms CD-skivor med utdrag ur kyrkböcker. För nybyggarna har dessutom O. P. Petterssons *Gamla byar i Vilhelmina* (del 2) kommit till användning.

Veckodagarna har hämtats från Segland (1984).

## 1787

22 juli (söndag) skedde ett dop (född 10 april), kanske i Fatmomakke.

## 1789

25 juli (lördag) skedde 6 dop (födda 11 april–6 juli) i Fatmomakke.

26 juli (söndag) skedde 3 dop (födda 20 maj–23 juli) i Fatmomakke.

## 1796

23? juli (i så fall lördag) konfirmerades dopet av ett hemdöpt barn (fött 4 juni) i Fatmomakke.

## 1807

12 juli (söndag) skedde 2 dop (födda 16 april och 26 juni) i Fatmomakke.

20 september (söndag) skedde 3 dop (födda 15 juli–15 september) och 3 begravningar (döda 11 juli–13 augusti) i Fatmomakke.

## 1808

24 juli (söndag) skedde 2 dop (födda 16 och 22 maj) och 3 begravningar (döda 9–18 juli) i Fatmomakke.

Två vigslar skedde i Fatmomakke, okänt datum.

25 september (söndag) skedde 1 begravning (död 25 september?) i Fatmomakke.

## 1809

9 juli (söndag) skedde 2 dop (födda 4 och 19 juni), 2 begravningar (döda i maj) och två vigslar i Fatmomakke.

## 1810

8 juli (söndag) skedde 1 dop (född 9 juni) i Fatmomakke.

30 juli (måndag) skedde 1 dop (född 27 juli) i Fatmomakke.

26 augusti (söndag) skedde 1 dop (född 9 augusti) i Fatmomakke.

## 1811

i juli skedde 1 dop i Fatmomakke.

7 juli (söndag) skedde 3 begravningar (döda 24 maj–6 juni) och 1 vigsel i Fatmomakke.

## **1812**

12 juli (söndag) skedde 7 dop (födda 26 april–29 juni), 3 begravningar (döda 26 april–3 juni) och 2 vigslar i Fatmomakke.

17 september (torsdag) skedde 1 dop (född 30 augusti) i Fatmomakke.

20 september (söndag) skedde 1 begravning (död samma månad) i Fatmomakke.

## **1813**

11 juli (söndag) skedde 2 begravningar (döda i maj och 9 juni) i Fatmomakke.

## **1814**

10 juli (söndag) skedde 1 dop (född 6 juli) i Fatmomakke.

18 september (söndag) skedde troligen 3 begravningar i Fatmomakke (döda 12 juli–5 september)

4 december (söndag) skedde 3 dop (födda 26 november–3 december) i Fatmomakke.

## **1815**

9 juli (söndag) skedde minst 1 dop i Fatmomakke. Troligen skedde också 3 begravningar (döda 12 februari–8 juli)

11 september (måndag) skedde troligen 2 begravningar i Fatmomakke (döda 11 augusti och 10 september).

## **1816**

17 juli (onsdag) skedde troligen 3 begravningar i Fatmomakke (döda 3–18 maj).

15 september (söndag) skedde troligen 2 begravningar i Fatmomakke (döda i september).

## **1817**

13 juli (söndag) skedde troligen 3 begravningar i Fatmomakke (döda 22 maj, 20 juli och x juli).

## **1818**

12 juli (söndag) skedde troligen 3 dop (födda 25 april–15 juni) i Fatmomakke

## **1819**

11 juli (söndag) skedde 5 dop (svårlästa födelsedatum, men en född 19 maj) i Fatmomakke.

3 oktober (söndag) skedde 1 dop (oläsligt födelsedatum) i Fatmomakke.

28 november (söndag) skedde 1 dop (född 25 november?) i Fatmomakke.

## **1820**

9 juli (söndag) skedde 1 dop (född 14 juni) i Fatmomakke.

3 september (söndag) skedde 2 dop (födda 13 och 25 augusti) i Fatmomakke.

## **1821**

8 juli (söndag) skedde 4 dop (födda 23 april–14 juni) i Fatmomakke.

16 september (söndag) skedde 1 dop (född 26 juli) i Fatmomakke.

## **1822**

7 juli (söndag) skedde 1 dop (född 6 juli) i Fatmomakke.

## **1823**

13 juli (söndag) skedde 3 dop (födda fr.o.m. 1 maj) i Fatmomakke.

## **1824**

11 juli (söndag) skedde 3 dop, troligen i Fatmomakke (födda fr.o.m. 11 maj)

## **1825**

10 juli (söndag) skedde 4 dop, troligen i Fatmomakke (födda fr.o.m. 15 april)

## 1826

9 juli (söndag) skedde 3 dop av samiska barn, troligen i Fatmomakke (födda fr.o.m. 27 maj).

## 1827

8 juli (söndag) skedde 1 vigsel i Fatmomakke.

Samma dag döptes 1 samiskt barn, troligen i Fatmomakke.

16 september (söndag) döptes 4 samiska barn, troligen i Fatmomakke.

17 september (måndag) döptes 1 samiskt barn, troligen i Fatmomakke.

## 1828

13 juli (söndag) döptes 1 samiskt barn, troligen i Fatmomakke.

14 september (söndag) döptes 3 samiska barn, troligen i Fatmomakke.

## 1829

12 juli (söndag) döptes 10 samiska barn, troligen i Fatmomakke.

## 1830

11 juli (söndag) döptes 4 samiska barn, troligen i Fatmomakke.

## 1831

9 juli (lördag) döptes 1 samiskt barn, troligen i Fatmomakke.

10 juli (söndag) döptes 3 samiska barn, troligen i Fatmomakke.

## 1832

15 juli (söndag) döptes 7 samiska barn, troligen i Fatmomakke. Dessutom döptes ett barn till nybyggaren i Kittelfjäll, Johan Vesterlund. Första spåret av att ett nybyggarbarn kan ha döpts i Fatmomakke.

## 1833

14 juli (söndag) döptes 4 samiska barn, troligen i Fatmomakke.

## 1834

13 juli (söndag) döptes 3 samiska barn samt dotter till nybyggaren i Saxnäs, Erik Eriksson. Allt detta troligen i Fatmomakke.

## 1835

12 juli (söndag) döptes 2 samiska barn, kanske i Fatmomakke.

## 1836

17 juli (söndag) döptes 3 samiska barn, troligen i Fatmomakke.

18 juli (måndag) döptes 1 samiskt barn som fötts dagen innan, troligen i Fatmomakke.

## 1837

15 juli (lördag) döptes 1 samiskt barn, troligen i Fatmomakke.

16 juli (söndag) döptes 3 samiska barn, troligen i Fatmomakke.

3 september (söndag) döptes 1 samiskt barn (fött 20 juli), troligen i Fatmomakke.

## 1838

15 juli (söndag) döptes 2 samiska barn, troligen i Fatmomakke. Dessutom dottern till nybyggaren Erik Eriksson i Saxnäs och hans hustru, som var same från Storvallen.

## 1839

13 juli (lördag) döptes dottern till Olof Hansson, nybyggare i Saxnäs, troligen i Fatmomakke.

14 juli (söndag) döptes 3 samiska barn och 4 samiska par vigdes, troligen i Fatmomakke.

15 juli (måndag) vigdes 1 samiskt par, troligen i Fatmomakke.

## **1840**

12 juli (söndag) döptes 5 samiska barn, troligen i Fatmomakke.

6 september (söndag) vigdes 1 samiskt par, troligen i Fatmomakke.

## **1841**

11 juli (söndag) döptes 3 samiska barn, troligen i Fatmomakke

## **1842**

9 juli (lördag) döptes sonen till Olof Hansson, nybyggare i Saxnäs, troligen i Fatmomakke.

10 juli (söndag) döptes 3 samiska barn, troligen i Fatmomakke.

11 september (söndag) döptes 3 samiska barn, troligen i Fatmomakke.

## **1843**

9 juli (söndag) vigdes 1 samiskt par, troligen i Fatmomakke.

3 september (söndag) döptes 1 samiskt barn, troligen i Fatmomakke.

4 september (måndag) döptes 1 samiskt barn, troligen i Fatmomakke.

## **1844**

14 juli (söndag) döptes 6 samiska barn samt barn till nybyggarna Erik Eriksson och Olof Hansson i Saxnäs.

Dessutom vigdes 2 samiska par. Allt detta troligen i Fatmomakke.

15 juli (måndag) vigdes 1 samiskt par, troligen i Fatmomakke.

## **1845**

13 juli (söndag) döptes 3 samiska barn och vigdes 1 samiskt par, troligen i Fatmomakke.

## **1846**

11 juli (lördag) döptes 2 samiska barn, troligen i Fatmomakke.

12 juli (söndag) döptes 6 samiska barn samt ett barn till Erik Eriksson, nybyggare i Saxnäs. Allt detta troligen i Fatmomakke.

13 september (söndag) döptes 2 samiska barn samt ett barn till Per Danielsson, nybyggare i Saxnäs. Allt detta troligen i Fatmomakke.

## **1847**

11 juli (söndag) vigdes 2 bondepar samt 1 samiskt par, troligen i Fatmomakke. Ett samiskt barn döptes samma dag, och under föräldrarnas namn anges ”i Fatmemack”.

## **1849**

15 juli (söndag) vigdes 1 samiskt par samt 1 bondepar, troligen i Fatmomakke.

*När det gäller åren 1850–1884 har inga uttryckliga belägg hittats för förrättningar i Fatmomakke, och bara ett par nedslag har gjorts för att hitta troliga förrättningar.*

## **1854**

9 juli (söndag) döptes 2 samiska barn samt barn till nybyggare i Dårís respektive Lövberg, troligen i Fatmomakke.

## **1861**

7 juli (söndag) förrättade H. G. Westerlund gudstjänst i Fatmomakke, vilket han berättar om i en ämbetsrapport samma år. På eftermiddagen förrättades husförhör.

## **1867**

7 juli (söndag) döptes 2 samiska barn samt barn till nybyggare/bönder från Grytsjö, Stornäs och Avasjö (Dorotea), troligen i Fatmomakke.

## 1885

12 juli (söndag) döptes 2 samiska barn samt 3 barn till nybyggare/bönder i Stornäs och Grytsjö. Samma dag vigdes ett bondpar från Marssjöliden samt en småskollärare hemmahörande i Grundfors. Allt detta troligen i Fatmomakke.

## 1886

10 juli (lördag) döptes 5 barn till nybyggare/bönder i Marssjöliden, Grytsjö och Raukasjö (Frostviken), troligen i Fatmomakke.

11 juli (söndag) vigdes ett nybyggepar från Klimpen, troligen i Fatmomakke.

## 1887

9 juli (lördag) döptes 3 barn till nybyggare/bönder från Stornäs, Marsliden och Klimpfjäll samt 1 samiskt barn, troligen i Fatmomakke.

## 1888

7 juli (lördag) döptes 3 barn till nybyggare/bönder i Grytsjö, Saxnäs och Klimpfjäll samt 2 samiska barn, troligen i Fatmomakke.

8 juli (söndag) vigdes 1 samiskt par från Frostviken, troligen i Fatmomakke.

## 1889

6 juli (lördag) döptes 3 barn till nybyggare/bönder i Marsliden, troligen i Fatmomakke.

7 juli (söndag) vigdes 1 bondepar från Saxnäs samt 1 samiskt par, troligen i Fatmomakke.

8 juli (måndag) vigdes 1 bondepar från Lövberg, troligen i Fatmomakke.

## 1890

5–6 juli (lördag–söndag) döptes såväl bondebarn från Grytsjö som samiska barn, troligen i Fatmomakke.

6 juli (söndag) vigdes 1 samiskt par, troligen i Fatmomakke.

## 1891

4 juli (lördag) döptes 3 bondebarn födda i Bångnäs, Marsliden och Grytsjö samt 3 samiska barn dels från trakten, dels från Ornäsfjäll (Frostviken), troligen i Fatmomakke.

## 1892

9 juli (lördag) döptes 3 bondebarn, födda i Lövberg, Matsdal och Marsliden, samt 2 samiska barn, troligen i Fatmomakke.

10 juli (söndag) vigdes ett bondepar från Stornäs, troligen i Fatmomakke.

## 1893

2 juli (söndag) döptes 2 bondebarn födda i Kittelfjäll och Lövberg samt 1 samiskt barn, troligen i Fatmomakke.

2 september (lördag) döptes 2 bondebarn från Stornäs och Saxnäs samt 1 samiskt barn, troligen i Fatmomakke.

## 1894

30 juni (lördag) döptes 5 bondebarn från Grytsjö, Stornäs, Lövberg och Dorris samt 1 samiskt barn, troligen i Fatmomakke.

1 juli (söndag) vigdes 2 bondepar, ett från Saxnäs och ett från Lövberg, troligen i Fatmomakke.

2 juli (måndag) vigdes 1 bondepar från Marsliden/Klimpfjäll, troligen i Fatmomakke.

7–8 september (fredag–lördag) döptes ett barn till en inhysesman i Båtas (Dorotea) samt 2 samiska barn, troligen i Fatmomakke.